

Josef Váchal čtyřikrát, mystický, hřešící i sarkastický

Letošní 130. výročí narození originálního výtvarníka a spisovatele Josefa Váchala se připomíná ve velkém stylu – výstavami i knihami spojenými s jeho jménem.

V současné době se koná jedna z největších Váchalových výstav posledních let pod názvem *Magie hledání* v pražském Domě U Kamenného zvonu. A 15. října bude v Západočeské galerii v Plzni otevřena expozice *Napsal, vyryl, vytiskl a svázal*, jež pokryje Váchalův velmi silný zásah do české knižní kultury. Obě výstavy doplňuje nakladatelství Paseka novými tituly.

Váchal a Paseka

Nakladatelství Paseka se původně na Váchalovi vyprofilovalo, už brzy po sametové revoluci s velkým úspěchem vydalo jeho *Krvavý román*. Podle jedné z jeho postav ostatně Ladislav Horáček svůj podnik, který se od té doby rozrostl do jednoho z našich nejdůležitějších nakladatelských domů, pojmenoval. Váchalovská řada knih, které Paseka vydává, tomu odpovídá, nakladatelství o mnohočetný odkaz svého "duchovního mistra" pečuje s příkladnou horlivostí.

Většinu produkce tvoří reprinty Váchalových původně rukodělných knih, které se tak dostávají širšímu publiku mimo okruh sběratelů a literárních či výtvarných vědců do rukou vůbec poprvé. Aktuálně jde o tituly *In memoriam Marie Váchalové*, sarkastický *Cyklus dřevorytů ku chvále geniálních lékařů a ranhojičů* a nakonec výběr padesáti ex libris, která vytvořil Váchal pro své přátele. Další "váchaliana" Paseky pak tvoří převážně sekundární literatura.

Nově vydané reprinty knih Josefa Váchala

Cyklus dřevorytů ku chvále geniálních lékařů a ranhojičů

Na počátku své umělecké dráhy věnoval se sarkasmem sobě vlastním tento cyklus deseti dřevorytů, které "vytiskl na ručním lisu v srpnu 1912 ve 20 exemplářích a pro svých 10 platících přátel ručně jej koloroval". Většinou celkem drsné výjevy krvavých operací a dalších zákroků uvozuje nadnesený úvodní přípis, končící slovy: "Králové Života, Dělníci v krvi, vraťte mi zdraví! Svůj nůž pohruzte ve mně a sondou lesklou cévkujte mně!" Exemplář, ze kterého je reprint proveden, pochází z majetku Váchalova litomyšlského podporovatele Josefa Portmana.

Padesát akvizitněexklusivních kněhoznaček

Josef Váchal se zabýval i tvorbou ex libris, dnes zapomenutých grafických minidílek, která se tiskla nebo vlepovala do knih, patřících do knihoven majitelů těchto značek. Ex libris byla také ceněným sběratelským materiálem. Do vlastnoručně knihy napsané, navržené i vysázené knihy soustředil v roce 1952 autor padesát většinou parodických ex libris existujících i fiktivních osob. Rytiny a grafické symboly jsou doplněny delšími i kratšími verši a průpovídkami. "Nejkrásnější ozdobou mladé dívky zůstává zbožnost, nevinnost a cudnost, jakož i krásí jí trvalá, americká vodová ondulace. Slušivý jest též pionýrský šáteček, ale však nejkrásnější zůstane dobře nalepená na příděšti, řádně vyvedená kněhoznačka," píše např. v ex libris údajně Titinky Novotné.

Mimo tento svět

Kniha Marie Rakušánové *Magie hledání* je jedním z největších titulů, které Paseka vydala. Jde sice primárně o katalog zmíněné pražské výstavy, je postavena stejnou formou a autorka knihy je zároveň její kurátorkou, obsáhlá textová část však posouvá knihu na úroveň monografie, byť nikoli všeobjímající. Rakušánová se pochopitelně drží svého tématu, tedy vztahu Josefa Váchala ke všemu magickému, "mimo tento svět".

"Jeho zájem o přírodní, humanitní i tajné vědy byl po celý život realizovaný s živelností příznačnou spíše pro lidového písmáka či romantického amatéra než pro systematicky pracujícího učenice," píše autorka o výtvarníkovi, který sice nedochodil gymnázium a vyučil se knihařem, ale jak v malířství, tak v neuměleckých disciplínách se vzdělával "na vlastní pěst" prakticky po celý život.

Často se nicméně při tvorbě s magickou či ezoterickou tematikou "nerozpakoval převracet a měnit původní smysl magických a mystických tezí", upozorňuje Rakušánová. "K dezinterpretaci nezřídka docházelo vlivem uvolněného zacházení s informačními prameny, studovanými často v cizích jazycích, které Váchal ovládal jen velmi omezeně."

K Váchalovým nejsilnějším povahovým rysům však kromě celoživotní snahy o hluboký vhled do ezoterických nauk, orientální i křesťanské mystiky, astrologie, zednářství či satanismu ovšem patřil také sklon k sarkasmu, ironii, schopnost groteskní reflexe všeho, co vypadalo nebo se jen tvářilo velmi seriózně.

A také absolutní solitérství, které mu nedovolilo spojovat se s podobně orientovanými kruhy začátku minulého století. "Pro saturování své obraznosti záhy nepovažoval přímý kontakt s esoterickými spolky za nezbytný a impulsy od nich získané zasazoval do vlastního komplexu svérázných představ a teorií," píše Marie Rakušánová.

Zrzavého šejdířství

Tento individualistický přístup byl pak zásadní pro Váchalův svérázný nadhled, který je tolik typický pro většinu jeho díla a který byl příznačný i pro něj jako osobnost. O Váchalově skepticizmu vůči módním "duchařinám" i o jeho smyslu pro humor svědčí pasáž z jeho Pamětí popisující návštěvu spiritistické seance, na niž jej pozvali kolegové malíři Jan Zrzavý a Bohumil Kubišta.

"Z ohledu na starou slečnu – medium (už z toho důvodu, že měla v lásce kočky) uvaroval jsem se výtržnosti a bohapustých scén nad tímto okázalým šejdířstvím... Znaje též Zrzavého od jeho počátků jako zjev vskutku patologický, umínil jsem si raději se jemu i slušnějšímu poněkud Kubištovi vyhýbati."

Mystická zkušenost

In memoriam M. Váchalové

Publikace Marie Rakušánové dovozuje Váchalovu "magii hledání" v rovině spirituální, filozofické i umělecké, samozřejmě za použití téměř tří set reprodukcí. Doplněním k tématu je i jeden ze tří reprintů původních Váchalových knih, které vyšly zároveň s monografií. Jde o svazek *In memoriam Marie Váchalové*. Soubor dřevorytů, doplněný hluboce osobním, citově velmi silně zabarveným textem vydal umělec v roce 1923 v nákladu 25 kusů a je jeho reakcí na smrt manželky.

"V knize *In memoriam Marie Váchalové* dal Váchal průchod nejen svému žalu, ale zpovídal se také ze svých hříchů, kterých se dle svého názoru na manželce dopustil," píše se v monografii. "Smrt své ženy i s odstupem let hodnotil jako jednu z dalších zásadních mystických zkušeností svého života."